

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА ШЕТ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Нұржігітова Нұрайым Ерсайынқызы

nurzhitova03@bk.ru

Шетел тілдері және мәдениетаралық байланыс білім бағдарламасының 2 курс магистранты
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, PhD, қауымдастырылған профессор - Аширханова Қ.М.

Ақпараттық технологиялардың дамуы адам қызметінің барлық саласына әсер етіп, педагогикалық қызметтің сипатын да өзгертуде. Қазіргі ақпараттық технологиялар білім беру сапасын арттыруға жаңа мүмкіндіктер береді, сонымен қатар электрондық оқу материалдары мен интернет-технологияларды оқу үдерісіне кеңінен енгізуге жағдай жасайды.

Білім алушылардың белгілі бір құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған электрондық білім беру ресурстарын жобалаудың өзектілігі шет тілі оқытушысының кәсіби қызметінде маңызды орын алады. Оқу процесінің құрамдас бөліктерін, соның ішінде цифрлық технологияларды пайдалану арқылы, жедел жаңарту және жетілдіру қабілеті қазіргі заман педагогының әдістемелік даярлығының маңызды сипаттамаларының бірі болып табылады. [1]

Шетелдік және отандық ғалымдар шет тілін оқыту тиімділігін арттыруда мультимедиялық технологияларды қолданудың мүмкіндіктерін зерттей отырып, олардың коммуникативтік шетел тілдік құзыреттілікті қалыптастырудағы жоғары нәтижелілігін атап көрсетеді.

Мұның басты себебі – мультимедиялық технологиялардың үлкен әдістемелік және дидактикалық әлеуетке ие болуы. Бұл әлеует білім беру бағдарламаларын икемді әрі бейімделгіш түрде құруға, жедел кері байланыс алуға, оқу материалын ұсынудың жаңа тәсілдерін қолдануға, сондай-ақ білім мен дағдыларды жаттықтыру және бақылау мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Интернет-технологияларды дәстүрлі оқыту процесіне енгізу оқытушы мен студентке дерекқорларға, білім беру ресурстарына және мультимедиялық құжаттарға жылдам қол жеткізуге мүмкіндік береді. Білім беру жүйесінде электрондық пошта, әлеуметтік желілер, интернет-телефония сияқты ақпараттық-коммуникациялық технологиялар кеңінен қолданылады. Олардың көмегімен вебинарлар мен онлайн дәрістер өткізуге болады.

Қазіргі технологиялар дәуірінде қашықтан оқытудың артықшылықтары мобильді технологиялар мен қосымшалардың кеңінен енгізілуіне алып келді. Олар шетел тілдерін оқыту үдерісіне тиімді білім беру ресурстарын ұсынады. Соның нәтижесінде көптеген зерттеушілер мобильді құрылғыларды оқыту үшін бай ресурс ретінде қарастыруда [2]. Мобильді және цифрлық қосымшалар арқылы тіл үйрену – қарқынды дамып келе жатқан сала, осыған байланысты тілдерді оқыту мен үйретуде мобильді құрылғыларды қолдану әдістерін сипаттайтын зерттеулер саны артып келеді.

«Мобильді» термині «қозғалмалылық», яғни бір жерден екінші жерге еркін және оңай ауысу қабілетін білдіреді. Мобильді оқыту – мобильді құрылғыларды оқытудың кез келген саласына енгізу. Ақпараттың қолжетімділігі мен қозғалмалылығы сияқты мобильді қосымшалардың ерекшеліктері ағылшын тілін оқыту мен үйретуді жетілдіруде маңызды рөл атқарады [3]. Мобильді оқытудың негізгі ерекшеліктері – жеделдік, интерактивтілік және оқу әрекетінің жағдаяттылығы [4].

Әдетте мобильді оқыту тіл үйрену барысында қолданылатын смартфон, жеке цифрлық көмекші, iPod, palmtop, ноутбук сияқты мобильді, портативті және сымсыз құрылғыларды пайдалану ретінде анықталады. Мобильді оқытуды шартты түрде үш түрге бөлуге болады:

- технологиялардың мобильділігі;
- білім алушының мобильділігі;

- оқытудың мобильділігі.

Хуэй Гоның пікірінше, мобильді оқыту білім алушылардың қозғалмалылығын арттырады. Мобильді құрылғылардың көмегімен студенттер шектеусіз, икемді, қолжетімді және жекелендірілген оқу тәжірибесін жүзеге асыра алады [5]. Мобильді оқыту уақыттық шектеулерсіз оқу үдерісінің икемділігін арттырады. Мобильді технологиялар мен интернетті пайдалану арқылы білім алушылар оқу үдерісіне белсендірек қатысады. Кейбір жағдайларда мұндай оқыту мотивацияны арттыру құралы ретінде қарастырылады.

Алайда бұл мүмкіндіктер белгілі бір шектеулермен қатар жүреді. Мысалы, мобильді құрылғылар арқылы кез келген уақытта және кез келген жерде білім беру ресурстарына қол жеткізу мүмкін болғанымен, шағын экран өлшемі, алаңдатушы орта, деректерді сақтау және мультимедиа мүмкіндіктерінің шектеулілігі оқу сапасына кері әсер етуі мүмкін. Сонымен қатар көптеген мобильді телефондар білім беру мақсатында арнайы жасалмағандықтан, студенттерге оқытушылар қойған тапсырмаларды орындауда қиындықтар туындауы мүмкін [6,7].

Техникалық құралдарды оқу үдерісіне белсенді енгізу XX ғасырдың 70-жылдарынан бастау алады. Шетелдік ғылыми қауымдастықта 80-жылдардың ортасында шетел тілдерін оқытуда жаңа бағыт – CALL (Computer Assisted Language Learning) пайда болды. 90-жылдары интернеттің дамуына байланысты CALL аясында бірнеше бағыт қалыптасты:

-TELL (Technology Enhanced Language Learning);

-ICT in LT (Information and Communication Technology in Language Teaching).

Бұл бағыттар интернет пен электрондық коммуникацияның пайда болуына байланысты жоғары технологиялар саласындағы өзгерістерді көрсетті. Ал мобильді байланыс құралдарының дамуы мен олардың лингводидактикада кеңінен қолданылуы MALL (Mobile Assisted Language Learning) терминінің пайда болуына алып келді. Мобильді байланыс құралдарының пайда болуы және олардың лингводидактикада белсенді қолданылуы MALL – *Mobile Assisted Language Learning* (мобильді құрылғылар арқылы тіл үйрену) терминінің қалыптасуына алып келді (1-кесте).

1-кесте-Техникалық құралдарды қолдану негізінде шетел тілдерін оқыту тәсілдерінің эволюциясы

1980-жылдар: компьютерлер дәуірінің басталуы	дербес	CALL (Computer Assisted Language Learning)
1-кестенің жалғасы		
1990-жылдар: желісінің пайда болуы	Интернет	TELL (Technology Enhanced Language Learning) ICT in LT (Information and Communication Technology in Language Teaching)
2000-жылдар: байланыс құралдары мен цифрлық құралдардың дамуы	мобильді	MALL (Mobile Assisted Language Learning)

Кесте [2] дереккөзі негізінде құрастырылған

«Компьютерлік лингводидактика» терминін 1991 жылы К.Р. Пиотровская ұсынған. М.А. Бовтенконың пікірінше, бұл термин шетел тілін оқытуда ақпараттық технологияларды қолданудың теориялық және практикалық аспектілерін барынша толық қамтиды. Сонымен бірге, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кең таралуына байланысты болашақта «электрондық лингводидактика» термині кеңінен қолданылуы мүмкін [5].

Қазіргі оқыту әдістерінің басты мақсаты – оқу үдерісінде белсенді, өзін-өзі басқара алатын, шығармашылық тұлғаны қалыптастыру. Бұл өз кезегінде жаңа тенденциялар мен қағидаларды ескере отырып, оқытудың тиімді тәсілдерін іздеуді талап етеді.

CALL дамуының тарихы әдістемедегі жалпы үрдістерді, атап айтқанда мұғалімге бағытталған тәсілден (teacher-oriented approach) тұлғаға бағытталған тәсілге (learner-centered approach) көшу үдерісін көрсетеді.

Мобильді технологияларды білім беру мәселелерін шешетін «сиқырлы құрал» ретінде емес, оң және теріс әсер етуі мүмкін қуатты құрал ретінде қарастыру қажет. Сондықтан оларды

қолдану мұқият зерттеліп, сынақтан өткізілуі тиіс. Бұл жерде шетел тілі мұғалімінің рөлі ерекше. Технологиялардың мүмкіндіктері жан-жақты зерделеніп, мобильді қосымшаларды пайдалану оқу мақсаттарына жетуге бағыттталып, мұғалім тарапынан бақылануы тиіс.

Мобильді қосымшалар – телефондарда, планшеттерде және басқа да мобильді құрылғыларда жұмыс істеуге арналған бағдарламалар. Кейбір қосымшалар тегін, ал кейбіреулері ақылы түрде ұсынылады. Олардың санаттарына ойындар, ойын-сауық, білім беру және т.б. жатады.

Білім беру саласында жаңа оқу құралдары мен бағдарламалық қамтамасыз етуді қолдануға деген мұғалімдердің қажеттілігі мобильді қосымшалардың кең таралуымен қанағаттандырылуда. Ноутбуктармен салыстырғанда смартфондардың бағасы қолжетімді және көпшілігінде интернет-браузер функциясы бар. Мобильді телефондар арқылы оқытушы мен білім алушы арасында ақпарат алмасу оңай жүзеге асады.

Көптеген зерттеулер әртүрлі тілдік деңгейдегі білім алушылардың тіл үйрену үшін мобильді құрылғыларды, әсіресе смартфондарды қолданатынын көрсетеді. Болашақта бұл көрсеткіш арта түсуі мүмкін, себебі мұғалімдер мобильді технологияларды тиімді пайдалануды үйреніп, ал білім алушылар өз оқу әрекеттерін өздігінен жобалауда тәжірибе жинақтауда. Мобильді құрылғылар қашықтан тіл үйрену үшін ерекше тиімді.

Дегенмен, көптеген мүмкіндіктеріне қарамастан, тілдік білім беруде мобильді құрылғыларды пайдалану көбіне бихевиористік және мұғалімге бағытталған сипатта болып отыр. Көптеген шетел тілі оқытушылары мобильді қосымшалардың қарым-қатынас, ынтымақтастық, жобалық және мақсатты оқыту мүмкіндіктерін толық пайдалана алмай келеді. Сонымен қатар әдістемелік нұсқаулардың жеткіліксіздігі салдарынан білім алушылар мобильді құрылғыларды негізінен онлайн сөздіктер мен аударма құралдарын қолданумен шектейді.

Жеке мобильді құрылғыларды пайдалану көлемінің артуымен қатар, мобильді оқыту (m-learning) саласына деген ғылыми қызығушылық та өсті. Бұл ұғым мобильді құрылғылар арқылы жүзеге асатын, кез келген уақытта және кез келген жерде оқуға мүмкіндік беретін, формалды және бейформалды, контекстік және шынайы оқытуды қамтитын үдеріс ретінде сипатталады. Мобильді оқыту білім алушыларға түрлі ортада, әртүрлі коммуникативтік құрылғылар арқылы және өздеріне ыңғайлы уақытта оқу үдерісіне қатысуға мүмкіндік береді.

Телекоммуникация қызметтерінің салыстырмалы түрде төмен құны, жоғары жылдамдықты сымсыз интернеттің кең таралуы және мобильді құрылғылар функцияларының үздіксіз жетілдірілуі мобильді оқытудың білім алушылар арасында да, білім беру ұйымдары арасында да кеңінен таралуына ықпал етті. Атап айтқанда, жоғары оқу орындарында m-learning жүйесінің кеңінен енгізілуі университеттердің оқыту мен білім беруде мобильді технологияларды пайдалануға деген қызығушылығының артуының көрсеткіші ретінде қарастырылады.

Мобильді оқыту 2003 жылдан бастап sms, web, email, iTunes және басқа да сервистер негізінде белсенді дамыды. 2010 жылдың соңында ЮНЕСКО жанындағы Білім берудегі ақпараттық технологиялар институты «Mobile Learning for Quality Education and Social Inclusion» («Сапалы білім және әлеуметтік инклюзия үшін мобильді оқыту») атты бағдарламалық құжат жариялады. Бұл құжатта жастар арасында мобильді құрылғылардың кең таралуына назар аудару ұсынылып, шетел тілдерін оқытуда мобильді технологияларды енгізу мүмкіндіктерін талдау қажеттілігі атап өтілді.

Компьютер арқылы оқыту білім алушыларға сыныптан тыс ортада, яғни үй жағдайында дербес компьютер арқылы онлайн немесе оффлайн форматта білім алуға мүмкіндік береді. Ал мобильді телефондар мен қосымшалар арқылы оқыту студенттерге автобус ішінде, көшеде немесе кез келген жерде білім алуға мүмкіндік береді. Яғни, олар кез келген уақытта және кез келген жерде оқи алады.

Мобильді жүйені жобалау кезінде оқу сайтымен сымсыз желі арқылы байланыс орнату мүмкіндігі, қысқа мәтіндік хабарламалар қызметі (SMS), мобильді электрондық пошта арқылы оқу материалдарына тұрақты қолжетімділік қамтамасыз етілуі тиіс. Мобильділік білім

алушыларға оқу материалдарын өзімен бірге алып жүруге және құрылғыларды еркін қолдануға мүмкіндік береді.

Зерттеулер көрсеткендей, CALL (Computer Assisted Language Learning – компьютердің көмегімен тіл үйрену) кейбір шектеулерге ие, мысалы, терең коммуникацияның жеткіліксіздігі, мұғалімдердің компьютерлік сауаттылығының төмендігі. Бұл кемшіліктерді MALL (Mobile Assisted Language Learning – мобильді құрылғылар арқылы тіл үйрену) арқылы еңсеруге болады деген пікір бар.

CALL жүйесіндегі үстелдік компьютерлер ұсына алмайтын, бірақ мобильді құрылғыларға тән маңызды сипаттамалар:

- мобильділік;
- әлеуметтік байланыс
- контекстік сезімталдық.

М. Бакс атап өткендей, CALL уақыт өте келе айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Компьютерлік функциялардың смартфондар мен планшеттер сияқты мобильді құрылғыларға көшуі тілдерді оқыту мен үйрену саласында жаңа өлшем – MALL бағытын қалыптастырды.

Шетел тілін үйренуге арналған мобильді қосымшалардың көмегімен білім алушылар:

- тілдің әртүрлі дағдылары бойынша тест тапсыра алады;
- білім мен қызығушылықты қатар дамыта алады;
- технологиялық тұрғыдан жетілдірілген әрі лингвистикалық тұрғыдан пайдалы қосымшаларды пайдалана алады;
- кейбір қосымшалар мен қосымша оқыту ресурстарын тегін қолдана алады;
- қосымшаларды тәулік бойы «виртуалды мұғалім» ретінде пайдалана алады.

В. Быковтың пікірінше, мобильді технологиялардың дамуы білім беру үдерісін қашықтан оқыту технологияларынан ашық білім беру жүйесіне көшіруге ықпал етеді. Педагогикалық тұрғыдан «мобильділік» ұғымы әрі зерттеу нысаны, әрі кәсіби қызмет құралы ретінде қарастырылуы тиіс.

Соңғы онжылдықтарда технологиялық жетістіктер мен кеңістіктік шектеулерге байланысты онлайн форматтағы білім алушылар саны айтарлықтай артты. Зерттеулер онлайн оқытудың оң нәтижелерін көрсетті: мобильді қосымшалар білім алушылардың табысқа жетуіне көмектесіп, онлайн оқытудың тиімділігін арттыра алады.

Осылайша, мобильді қосымшаларды шетел тілін оқыту үдерісінде тиімді пайдалану үшін төрт негізгі аспектіні ескеру қажет:

- шетел тілін үйренуде қосымшалар арқылы әлеуметтену;
- тілдің негізгі дағдыларын жаттықтыру;
- қолданылатын қосымшаны меңгеру және оны тиімді пайдалану;
- мобильді қосымшаларды сабақ үдерісіне кіріктіру.

Мобильді технологияларды қолдану білім алушылардың мотивациясын арттырады. Бұл зерттеу барысында да анықталды. Білім алушылар мобильді технологиялар мен қосымшалар арқылы алынған материалдардың күнделікті өмірде қолдануға болатындығын және тиімділігін атап өтті.

Смартфондарға арналған бағдарламалық қамтамасыз ету тіл үйренушілердің сөйлеу еркіндігін дамытуға бағытталды. Жобаға 25 білім алушы қатысты. Нәтижелер олардың мобильді технологиялар мен қосымшалар арқылы білімді сәтті меңгергенін көрсетті. Бұл, бір жағынан, оқу материалдарының практикалық маңыздылығына байланысты жоғары мотивациямен түсіндіріледі.

Зерттеуіміздің негізгі бағыттарының бірі – мобильді қосымшалар арқылы оқытудың заманауи стратегияларының күшті және әлсіз тұстарын анықтау. Бұл әдістердің артықшылықтары мен кемшіліктерін айқындау арқылы біз шетел тілін оқыту үдерісіне әсер ететін факторлар туралы оқытушылар мен білім алушылардың хабардарлығын арттыруды мақсат етеміз.

Зерттеу нәтижесінде мобильді технологиялар мен цифрлық құралдарды пайдалана отырып, дәстүрлі, онлайн және аралас оқыту формаларына қатысты бірнеше қорытынды

жасалды. Оқушылардың мотивациясын арттыратын негізгі факторлардың бірі – әлеуметтік өзара әрекеттестік. Blattner G., Fiori M. зерттеулерінде Facebook әлеуметтік желісін білім беру ортасына енгізу жоғары нәтижелерге алып келгені көрсетілді. Оқушылар тек мәдениетаралық коммуникацияны жүзеге асырып қана қоймай, сленг пен идиомалық тіркестерді де меңгерген.

East M., King C. зерттеулеріне сәйкес, мобильді технологиялар мен цифрлық құралдар тыңдалым және айтылым дағдыларын дамытуға, сондай-ақ ыңғайлы әрі тегін бағдарламалар арқылы айтылымды жетілдіруге көмектеседі. Зерттеу нәтижелері мұғалімдер үшін де, білім алушылар үшін де айтарлықтай оң өзгерістер болғанын көрсетті.

Сонымен қатар Harrison R., Kitamura S., Nakahara J., Shigeta K., Shimada N., Utashiro T., Yamauchi Y. зерттеулерінде шетел тілін меңгерудегі табыстың маңызды факторларының бірі – алынған білімнің күнделікті өмірде қолданылуы екені анықталған. Демек, сабақта берілетін білім қаншалықты өмірмен байланысты әрі мәнді болса, оқушылардың мотивациясы соғұрлым жоғары болады. Осыған байланысты оқытушылар оқытуды қоғамның күнделікті қажеттіліктеріне бейімдеуі тиіс.

Мобильді оқытуда біз төрт негізгі блокты бөліп көрсеттік:

- білім беру компоненті;
- коммуникативтік компонент;
- ұйымдастырушылық компонент;
- техникалық компонент.

Әрбір компонент шет тілін оқытуда өз кілтті рөлін атқарады. Мысалы, техникалық элемент оқытушыларға оқытуға қажетті ресурстарды таңдауға мүмкіндік береді. Жүйелік құрамдас бөлік – оқытуды ұйымдастыру элементі болып табылады. Мобильді оқыту табиғатынан белгілі бір әрекет еркіндігіне ие болса да, тек сол әрекеттердің ұйымдастырылуы арқылы ғана оқытуға айналады. Студенттің білім алу процесі әртүрлі жолдармен жүзеге асуы мүмкін: онлайн немесе оффлайн. Осы еркіндіктің басты шарты – студенттің өзін оқу процесінің бір бөлігі ретінде сезінуі және оған белсенді қатысуы.

Коммуникативтік элемент мобильді қосымшаларды шет тілін оқыту үдерісінде пайдаланудың шекараларын және мүмкіндіктерін кеңейтетін ресурс ретінде көрінеді: кері байланыс, қарым-қатынас ауқымын кеңейту мүмкіндігі және т.б.

Білім беру элементі негізгі компонент болып табылады. Осы элемент арқылы шет тілін оқытушы оқыту барысында жүзеге асатын материалды таңдайды. Сол себепті, біз бұған дейін атап өткен мобильді оқытудың (m-learning) салыстырмалы еркін сипатына қарамастан, мобильді оқытудың жүйелік құрамдас бөлігі бар деп айтуға болады.

Осылайша, білім беру ортасында күннен күнге ақпаратты беру сапасын, жылдамдығын және қызықтылығын арттыруға бағытталған «цифрлық құралдар» мен технологиялар белсенді түрде қолданыла бастады.

Бүгінгі таңда білім беру саласында қолданылатын цифрлық құралдар:

1. Ақпаратты тиімді жеткізуге арналған құралдар жиынтығы – оқушыларға ақпаратты оңтайлы жеткізуге мүмкіндік береді.

2. Оқу материалдарын жасауға арналған құралдар жиынтығы – әртүрлі оқу материалдарын құруға көмектеседі.

3. Педагогикалық қызмет әдістерін оңтайландыруға арналған құралдар – мұғалімнің жұмысына қолайлы әдістерді қолдануға мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру саласында кең қолданылатын цифрлық құралдар:

1. Студенттердің білімін бақылауға арналған цифрлық құралдар:

- Kahoot – онлайн викториналар, тесттер және сауалнамалар жасауға арналған сервис.

Оқытушы өз сабағын бірнеше минутта жасай алады немесе 30 миллионнан астам дайын шаблондарды таңдай алады. Білім алушылар кез келген құрылғыдан тест жауап бере алады, фотолар мен видеоларды қосу мүмкіндігі бар.

• Quizшяя, Simpoll – викториналар жасауға арналған веб-құралдар, экспресс сауалнамалар мен тесттер ұйымдастыруға қолайлы.

- Plickers – сыныптан деректерді автоматты түрде жинайтын ерекше және қызықты сервис. Әр білім алушыда жауап карточкасы бар, оқытушы смартфон арқылы фотосын түсіріп, нәтиже дереу алады.

2. Бұлттық технологиялар:

- Skype – мәтіндік хабар, аудио және видео арқылы байланысуға мүмкіндік беретін Microsoft мессенджері.

- Алиса, Siri – жасанды интеллект негізінде жұмыс істейтін дауыстық көмекшілер, сөйлеуді таниды, дауыспен жауап береді және командаларды орындайды.

- Онлайн-доска (Miro.com, Bitpaper.io, Witeboard.io) – тапсырмалар қою, схемалар, диаграммалар жасау, стикерлер ілу және пікір қалдыруға арналған онлайн-платформалар.

3. Сабақтан тыс қызметке арналған цифрлық құралдар:

- Fotog – презентациялық материалдарды дайындауға арналған онлайн және мобильді ресурс. Коллаждар жасау, түс түзету, фильтрлер қолдану мүмкіндігі бар.

- QR-код – мотивациялық элемент ретінде қолдануға болады: тапсырмаларды QR-кодқа айналдырып, сыныпта жасыру, білім алушылардың сканерлеп тапсырманы орындауы.

4. Қашықтықтан оқытуды ұйымдастыруға арналған цифрлық құралдар:

- Google Classroom – виртуалды сыныпты басқару жүйесі. Тапсырма беру, бақылау, онлайн курстар мен топтық жобалар ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

- Moodle – ашық оқу басқару жүйесі, оқытушы мен студент арасындағы өзара әрекетті ұйымдастыруға арналған, дәстүрлі қашықтық және аралас оқыту үшін қолайлы.

5. Цифрлық платформалар – жеке білім беру стратегиясын түсінуге көмектеседі, soft skills дамытуға ықпал етеді: командада жұмыс істеу, сыни тұрғыдан ойлау, өз ойын жеткізу.

Осылайша, цифрлық құралдар – қазіргі білім беру үдерісінің маңызды құрамдасы. Қазақстанда цифрлық технологияларды енгізу 2017 жылы «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасымен белсенді басталды. Пандемия бұл үдерісті жылдамдатты. 2021 жылдан бастап «Цифрлық сауаттылық» пәні бірінші сыныптан оқытылады. Сарапшылар компьютерлік құралдардың сабақтарды қызықтырақ ететінін атап көрсетеді.

Қазіргі педагогтар қолдана алатын цифрлық құралдар:

- Видеотехнологиялар – ғылыми фильмдер, мультфильмдер, білім алушылар үшін киноленталар; виртуалды экскурсиялар, спектакльдер мен музыкалық қойылымдардың онлайн трансляциялары.

- Электрондық кітапхана жүйелері.

- Білім беруге арналған цифрлық (компьютерлік) бағдарламалар.

- Интерактивті технологиялар.

- Онлайн викториналар құру конструкторлары.

- Мультимедиа – презентациялар мен қысқа видеороликтер жасауға мүмкіндік береді.

- Видеоконференциялар.

Қазіргі таңда цифрлық құралдар сабақтарды қызықты әрі тиімді етеді, әлеуметтік ортада коммуникацияны жақсартады. Интернеттің дамуы ақпаратты тұтынуды жеке, дербес бағытқа ауыстырды: біз дайын материалдарды (мысалы, CD-дискідегі оқулықтар мен курстар) аз қолданамыз, орнына интернеттен қажетті ресурстарды іздеп табамыз. Осылайша, әрбір оқушы өз білім траекториясын таңдай алатын цифрлық білім беру ортасы дәстүрлі сызықтық білім беру жүйесін алмастырып келеді.

Сондықтан «ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ)» терминінің орнына «цифрлық технологиялар/құралдар» термині қолданылады. Бұл термин компьютерлік құралдарға негізделгенімен, техника мен пайдаланушы арасындағы қатынасты өзгеше сипаттайды. «АКТ-компетенция» – электрондық ресурстарды тиімді пайдалану дағдыларын білдіреді, ал «цифрлық компетенция» – ақпаратты тек тұтынумен шектелмей, оны құру және цифрлық орта қалай жұмыс істейтінін түсіну қабілеттерін қамтиды.

Осы себепті біздің зерттеуімізде «мультимедиялық және цифрлық құралдар» термині «ақпараттық-коммуникациялық және компьютерлік технологиялар» терминінің орнына қолданылады.

Цифрлық технологиялардың кең таралуы оқылатын тілдегі аутентификалық материалдарға және желідегі электронды оқулықтарға қол жеткізуді жеңілдетті. Интернетте оқушылар электрондық кітапханаларға, музей және архив көздеріне, газеттер мен журналдардың электрондық нұсқаларына жүгініп, желідегі оқыту бағдарламалары мен сөздіктерді қолдана алады; пікірталастарға, видеоконференцияларға қатысып, электрондық пошта арқылы ақпарат алмасады.

Цифрлық құралдардың лингводидактикалық әлеуетін біз кейінірек қарастырамыз. Бүгінгі таңда мультимедиялық және цифрлық технологиялардың шет тілін оқыту тиімділігін арттырудағы пайдасы абсолютті көпшілігі зерттеуші-әдіскерлер тарапынан мойындалады. Мысалы, лингводидактиканың көрнекті өкілі Р.К.Потапова атап өткендей, «оқытылатын пәндер циклі ішінде, шет тілдерін оқыту тәжірибесінде әртүрлі техникалық құралдарды қолдану идеясына осындай белсенді жауап беретін басқа пәнді табу қиын» [36]. Оның пікірінше, компьютерлік технологияларды оқу процесіне енгізу бірқатар маңызды мәселелерді шешуге мүмкіндік береді:

1. Жаңа тақырыппен танысу мен нәтижелерді бақылау арасындағы уақыттық алшақтықты қысқарту;
2. Оқытудың жеткілікті дәрежеде дараланбау проблемасын шешу, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру;
3. Өздігінен жұмыс істеу дағдыларын мақсатты түрде дамыту процесін ұйымдастыру.

Сонымен қатар, мультимедиялық және цифрлық ресурстар студенттерге әртүрлі форматта ұсынылған жинақталған білімге қол жеткізу мүмкіндігін береді. Бүгінгі таңда образды ақпарат мәтіндік ақпаратқа қарағанда жақсы меңгерілетіні сөзсіз, сондықтан мультимедиялық ресурстардың әлеуеті өте жоғары. Мәтін, вербальдық және графикалық ақпарат, динамика және дыбысты біріктіретін ресурстар оқу процесін тиімді етеді, себебі олар бірден.

Зерттеушілер Е.В.Бондаревская, В.В.Сериков, В.А.Сластенин, И.С.Якиманская және басқалары компьютерлік технологияларды қолдану шет тілін оқытуда жеке тұлғаға бағдарланған тәсілге сәйкес лингвистикалық және коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруға қолайлы жағдай жасайтынын атап көрсетеді.

М.Н. Евстигнеев, Л.В. Кудрявцева, Е.С. Полат, С.П. Сысоев, И.И. Халеева, Л.А. Цветкова және басқалар мультимедиялық және цифрлық технологияларды қолданудың негізгі артықшылықтарын былайша белгілейді:

1. Көп көлемдегі аутентификалық ақпаратты ұсыну;
2. Мультимедиялық технологияларды (мәтін, графика, дыбыс, анимация, видео) қолдану арқылы барлық қабылдау каналдарына әсер ету;
3. Адаптивтілік;
4. Ақпаратты сызықтық емес түрде ұсыну;
5. Оқу процесіне жоғары дәрежеде қатыстыру.

Сонымен қатар, шет тілін мультимедиялық және цифрлық технологияларды қолдана отырып оқыту негізгі оқыту принциптеріне сәйкес келеді:

1. Ғылыми негізділік принципі – оқыту бағдарламаларының методикалық ережелерге сай мазмұны арқылы;
2. Сана-сезімділік принципі – оқушыларға жеке стратегияларын қолдануға мүмкіндік беру арқылы;
3. Белсенділік және интерактивтік принциптері – оқушының пассив тыңдаушыдан компьютермен белсенді әрекеттесетін бастамашыға айналуы;
4. Жүйелілік және біртектілік принциптері – компьютерлік ресурстар оқу бағдарламасына интеграцияланған жағдайда оқу материалын біртіндеп ұсынуға мүмкіндік береді;
5. Оқу нәтижелерінің тұрақтылығы принципі – оқу бағдарламалары мен ресурстарды бірнеше рет сабақта және қосымша жұмыстарда қолдану мүмкіндігі;

б. Көрнекілік принципі – әртүрлі форматтағы оқу құралдарын (суреттер, видео, аудио және т.б.) қолдану арқылы.

Осылайша, бүгінгі таңда мультимедиялық және цифрлық технологиялардың шет тілін оқыту процесінің тиімділігіне оң әсері абсолютті көпшілік лингводидакттар тарапынан мойындалған.

Бүгінгі шет тілін оқытудың мақсаты – студенттің «екінші тілдік тұлғасын» қалыптастыру және белсендіру (И.И. Халеева, 1989), яғни оқушының мәдени айырмашылығы бар қоғамда толыққанды қатысу қабілеті. Бұл үшін студентке басқа тілдің вербальдық-семантикалық кодын меңгеру (тіл иелерінің тілдік әлемі) және «жалпы (концептуалды) әлем картасын» игеру қажет.

Қазіргі қоғам жоғары динамикаға ие, сондықтан педагогтың маңызды міндеттерінің бірі – уақытылы жауап беру. Ақпараттық қоғам жағдайында кез келген мамандықтағы мамандықтың кәсібилігі тек білім көлемімен емес, қажетті ақпаратты дербес іздеу, ақпарат ағымында бағыт табу, маңызды деректерді тез бөліп алу және жаңа технологияларды тиімді пайдалану қабілетімен анықталады.

Сонымен қатар, қазіргі уақытта коммуникацияның, соның ішінде мәдениаралық коммуникацияның, көп бөлігі цифрлық технологиялар арқылы қашықтықтан жүзеге асады. Бұл тенденциялар шет тілін оқытуда жаңа тәсілдер мен әдістерді анықтайды. «Екінші тілдік тұлғаны» дамыту үшін дәстүрлі оқыту әдістері жеткіліксіз. Студенттерге заманауи ақпараттық және жоғары технологиялық ортада тиімді коммуникация, кәсіби және оқу қызметін жүзеге асыру үшін қажетті білім, дағды және шеберлікті дамытатын жаңа әдістемелер қажет.

Зерттелген әдебиет негізінде қорытындылаймыз: бұл мақсатқа орта мектепте заманауи мультимедиялық және цифрлық технологияларды шет тілін оқыту процесіне интеграциялау арқылы қол жеткізуге болады.

ЖОО – оқыту жүйесіндегі негізгі кезең. Бүгінгі таңда ЖОО-да алынған білім, дағды, қабілеттер мен компетенциялар елдегі жалпы білім деңгейін қалыптастырады. ЖОО мақсаты – мүмкіндігінше терең және жан-жақты білім беру, қажет компетенцияларды дамыту, олардың ішінде ақпараттық орта жағдайында халықаралық қатынас тілі ретінде ағылшын тілінде коммуникация жасау қабілетін дамыту. Сондықтан ақпараттық қоғамдағы кәсіби өмірге дайындықты орта мектепте бастау өте маңызды.

Осылайша, білім беру парадигмалары біртіндеп өзгереді: оқытушыдан студентке білімді «трансляциялау» моделінен тұлғаға бағдарланған, барлық қатысушылардың белсенді өзара әрекетін көздейтін модельге өтеді. Нәтижелер ретінде тек білім мен дағдылар емес, студенттер меңгеруі тиіс компетенциялар мойындалады.

ЖОО негізгі талаптары:

1. Өзін-өзі дамытуға және үздіксіз білім алуға дайын тұлғаны қалыптастыру;
2. Студенттердің әлеуметтік даму ортасын жобалау және конструирование;
3. Студенттердің белсенді оқу-танымдық қызметі;
4. Жеке жас, психологиялық және физиологиялық ерекшеліктерді ескере отырып оқу қызметін жоспарлау.

Сонымен қатар, шет тілін оқыту барысында IT-компетенцияны қалыптастыру маңызды: яғни ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді пайдалану қабілетін дамыту және сөздіктер мен іздеу жүйелерін белсенді қолдануға мотивацияны қалыптастыру. Бұл талап қазіргі қоғамның тенденциясына сәйкес келеді: коммуникация процесі офлайннан онлайнға көшуде, оның тиімділігі қатысушылардың заманауи техникалық құралдарды меңгеру деңгейіне байланысты.

Осылайша, бүгінгі білім беру жүйесінде оқу процесін ақпараттандыруға басымдық беріледі, бұл бірқатар мемлекеттік бастамаларда, соның ішінде негізгі жалпы білім стандарты арқылы бекітілген. Сонымен қатар, қоғам дамуының өзекті тенденциялары мектеп түлектерінен қойылатын талаптарға да әсер етеді. Қазіргі заманауи, жоғары технологиялық және ақпаратқа бай әлемде цифрлық технологияларды пайдалану қабілеті мен дайындық адамның жалпы кәсіби компетенттілігінің маңызды құрамдасына айналуға.

ЖОО ағылшын тілін оқыту процесіне мультимедиялық және цифрлық технологияларды интеграциялау қажеттілігі, біздің ойымызша, қазіргі ЖОО студенттерінің ерекшеліктерімен де байланысты.

Шетелдік ғылымда зерттеуші Марк Пренски (Marc Prensky) «digital native» терминін енгізді, яғни «цифрлық абориген» – компьютер дәуірінде (XX ғасырдың 90-жылдарынан кейін) туылған ұрпақты сипаттау үшін. Бұл ұрпақ өскеннен бастап ақпаратқа бай ортада өмір сүріп, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану олар үшін табиғи және өмірдің барлық саласына енген. Көптеген зерттеушілер, соның ішінде М.Ю. Копыловская, бұл жағдай студенттердің, соның ішінде тілдік тұлғаның қалыптасуына сапалы әсер ететінін атап көрсетеді [40].

Бұл тұжырымдар Л.С. Выготский мен А.Н. Леонтьев концепцияларымен сәйкес келеді, олар психикалық қызметтің сыртқы (практикалық) әрекеттерден қалыптасатынын көрсеткен. Сондай-ақ, белгілі психолог П.Я. Галперин нақты заттармен әрекеттен басталатын ойлау процесін атап көрсеткен. Яғни, адам өзара әрекеттесетін заттар мен нақты әлем объектілері арқылы ойлау қабілетін дамытады.

Әртүрлі ұрпақ өкілдерінің ойлау тәсілдеріндегі айырмашылықтар туралы тезис британдық оқытушы К. Мангеймнің ұрпақтар теориясымен сәйкес келеді. Әлеуметтік-тарихи факторлар әр ұрпақты (жас топтарын) тікелей қалыптастырады. Осы теорияға сүйене отырып, шетелдік зерттеушілер түрлі ұрпақтарды сипаттайтын классификациялар жасап, олардың қазіргі технологиялармен өзара әрекеттесуін зерттеген. Қазіргі мектеп оқушылары екі санатқа бөлінеді:

- Z ұрпағы – 1990–2010 ж. туғандар, олардың өсуі Web 2.0 дәуіріне және мобильді компьютерлердің қарқынды дамуына сәйкес келеді;
- α ұрпағы – 2010 жылдан кейін туғандар, олардың өсуі Web 3.0 дәуіріне және кеңейтілген шындық технологияларының дамуына сәйкес келеді.

Сондықтан қазіргі мультимедиялық және цифрлық технологиялар қазіргі балалар мен жасөспірімдер өмірінде маңызды орын алады және олардың ойлау қабілетіне әсер етеді.

Бұл тұжырымдарды біздің жасөспірімдердің цифрлық компетенттілігін зерттеу нәтижелері растайды.

Сондықтан жасөспірімдер бос уақыттарының көп бөлігін интернетте өткізіп, оны әртүрлі тапсырмаларды, соның ішінде оқу міндеттерін шешуге пайдаланады. Қазіргі ЖОО студенттері өздерінің кәсіби өмірін өз оқытушылары мен әдіскерлері қалыптастырған дәстүрлі оқу ортасынан өзгеше ортада жүзеге асырады. Z және α ұрпағы жаңа сапалы міндеттер қояды және оларды шешудің жаңа жолдарын қолданады.

Қазіргі жасөспірімдер интернеттің іздеу жүйелерін белсенді қолданатындықтан, олардың есте сақтау функциясы өзгерді: қазір есте сақтау тек ақпарат мазмұнын емес, оның қайда орналасқанын және қайдан алынатынын сақтауға бағытталған. Ақпарат қолжетімді болғандықтан, оны есте сақтау қажеттілігі азайды.

Қазіргі жасөспірімдердің назар және ойлау ерекшеліктері «клиповое мышление» феноменімен байланысты (ағылш. «slip» – үзінді). Бұл феномен көпканалды теледидардың пайда болуымен байланыстырылып, ақпараттық жүктемеден қорғаныс тәсілі ретінде қарастырылады. Мұндай ойлау түрі ақпаратты қысқа бөліктермен өңдеуді көздейді және негізінен визуалды образдарға сүйенеді. Бұл феномен ұзақ концентрацияны ұстап тұру қабілетінің төмендеуіне әкеледі.

Алайда, қазіргі ұрпақтың маңызды артықшылығы – көптапсырмалылыққа қабілеттілігі. Заманауи студенттер бір мезгілде үй тапсырмасын орындап, музыка тыңдап және достарымен интернетте сөйлесе алады. Бұл қабілет ЖОО сабақтарда да көрінеді. Көп тапсырмалылыққа байланысты білім алушылар ұзақ уақыт бір нәрсеге шоғырлануы қиын, оларға әрекеттерді жиі ауыстыру қажет.

Сондықтан ағылшын тілінен сабақтарда мультимедиялық және цифрлық технологияларды қолдану білім алушылардың когнитивтік ерекшеліктерін тиімді пайдалануға, бәсекеге қабілетті білім ортасын құруға мүмкіндік береді.

Біздің зерттеуімізде цифрлық технологиялар немесе құралдар деп компьютерлік және мобильді технологиялар негізіндегі әртүрлі форматтағы ақпаратты қамтитын кең спектрлі ресурстарды түсінеміз. «Цифрлық технологиялар» терминіне компьютерлік, ақпараттық, ақпараттық-коммуникациялық және телекоммуникациялық технологияларды қоса қарастырамыз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Государственная Программа "Цифровой Казахстан", Астана, 2017 г. (утверждена постановлением Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года, № 827)
2. Kukulska-Hulme A., L. Shield. An Overview of Mobile Assisted Language Learning: Can Mobile Devices Support Collaborative Practice in Speaking and listening – 2008.
3. El-Hussein, Cronje. Defining Mobile Learning in the Higher Education Landscape, Educational Technology & Society. – 2010. – Vol. 13 – №3. – p. 12-21
4. Kukulska-Hulme A. Mobile Learning and The Future of Learning: International HETL Review. – 2012. – №2. – p.13-18.
5. Guo H. Analyzing and Evaluating Current Mobile Applications for Learning English Speaking: University of London. – 2013.